

علم أصول الفقه

١٢

٩١-١١-١٨ الحجة على النظام

دراسات الأستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

• إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَ
 الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ
 وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ
 (٤٠ التوبة)

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- بیان چند مثال
- برای این که بحث تأثیر موقعیت در کلام و رفتار معصوم علیه السلام بیشتر روشن گردد، به بررسی چند مثال می-پردازیم که احتمال چنین تأثیری در آنها وجود دارد. واضح است در این مجال قصد نداریم این مطلب را اثبات کنیم که موقعیت در این مثال-ها حتماً تأثیر داشته است. بنابراین چه بسا ممکن است افرادی این مثال‌ها را به نحوی که تبیین می‌شود، نپذیرند و آنها را فارق از شرایط و موقعیت خاص بشمارند.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- ا. سکونی (اسماعیل بن ابی زیاد) از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند: رسول اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرمود: وقتی در تابستان کنار هم می‌نشینید، به اندازه‌ی عظم ذراع (استخوان ذراع) از هم فاصله داشته باشید.

- ر.ک: شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۲، ص ۱۴ (کتاب الحج، ابواب احکام العشرة، باب ۴، ح ۲).

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- این روایت از حیث سند معتبر است. در سلسله‌ی راویان، نوفلی قرار دارد که وثاقتش را در جای خودش اثبات کرده‌ایم. سکونی نیز که سنی است، از امام صادق علیه السلام زیاد روایت نقل می‌کند و نحوه‌ی نقل روایت وی نشان می‌دهد که وی امام را راوی می‌شمارد. از آنجا که امام علیه السلام به وی فرموده بود: «من هر چه برای تو نقل می‌کنم، از پدرم و او از پدرش و او از پدرش... تا رسول خدا صلی الله علیه و آله است»، سکونی تمام روایات منقول از امام صادق علیه السلام را روایت رسول الله صلی الله علیه و آله می‌شمرده است. از این رو، گاهی سلسله‌ی سند را به طور کامل نقل می‌کند و گاهی واسطه‌ها را حذف می‌نماید.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- روایت، آداب نشستن را در تابستان بیان می‌کند و نتیجه‌ی آن بیان یک حکم استحبابی است. اما جا دارد در مورد این مطلب به بحث بنشینیم که آیا این حکم برای تمامی افراد در تمامی مناطق است یا اختصاص به جای خاصی دارد. قاعدتاً این حکم ناظر به تابستان منطقه‌ی حجاز و در فضایی است که وسیله‌ی خنک کننده وجود ندارد. حضرت صلی الله علیه و آله با روایت مذکور، قصد بیان این مطلب را دارند که در گرما عادتاً بدن عرق می‌کند و بوی ناشی از آن، موجب آزار دیگران می‌شود و رعایت فاصله این مشکل را حل می‌نماید.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- در خود روایت هیچ نشانی از این مطلب نیست. از این رو، برخی در دلیل مقدار فاصله‌ای که حضرت صلی الله علیه و آله بیان نمودند، حیران مانده‌اند و گمان کرده‌اند این مقدار موضوعیت دارد.
- در حالی که فاصله‌ی نیم ذراع موضوعیتی در حکم ندارد و این مقدار به دلیل موقعیت و آن خصوصیت جغرافیایی بیان شده است.
- با این تفسیر، جایی که تابستانی خنک‌تر از زمستان عربستان دارد، رعایت چنین فاصله‌ای برای افرادی که کنار هم در مجلسی گرد می‌آیند، ضرورت ندارد.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- بدیهی است و رای موقعیتی که در این روایت لحاظ شده، نکته‌ای ثابت و جهان شمول و غیر وابسته به موقعیت وجود دارد و آن این که یک مسلمان در مجالست با دیگران باید به گونه‌ای باشد که دیگران از همراهی با او مشمئز نگردند.
- به بیان دیگر مجموعه‌ی رفتارها و خصوصیات شخصی مسلمان - و به تعبیر امروزی عوامل شفاهی وی - نباید حالت دافعه داشته باشد، بلکه باید باعث جذب دیگران شود.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیہم السلام

- ب. مثال دیگر مجموعه‌ای از روایات است که از نشستن رو به خورشید منع می‌نماید.
- دلیل این منع که در برخی روایات بخشی از آن ذکر شده، عبارت است از:
  - ۱. رنگ پوست خراب می‌شود
  - ۲. لباس می‌پوسد
  - ۳. بوی نامطبوع در بدن ایجاد می‌شود
  - ۴. بیماری‌های پنهان آشکار می‌گردد.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- تمام این نکات و دلایل به لحاظ علم امروزی درست است؛ اگرچه برخی از آنها با علم آن روزگار، قابل فهم نبوده است. به طور مثال آشکار شدن بیماری‌های پنهان، بحثی کاملاً جدید است. امروزه تأثیرات مستقیم نور خورشید در سرطان پوست، جزو بحث‌های مسلم پزشکی است.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- به نظر می‌رسد آنچه در این روایات مطرح شده، مطلبی کلی است که ربطی به شرایط خاص ندارد. اما شاید این احکام مربوط به آفتاب تند منطقه‌ی عربستان باشد. یقیناً تأثیر نور خورشید در آنجا با تأثیری که نور خورشید در مناطق سردسیر مثل قطب می‌گذارد، خیلی فرق دارد. درست است خورشید به نحو کلی دارای این ویژگی‌ها است و حکم بیان شده وابسته به شرایط نیست؛ ولی ممکن است تأکید روایت به شرایط منطقه‌ی خاص عربستان برگردد.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- ج. در مورد سفر شرعی، دو دسته روایت وجود دارد که اغلب آنها صحیح یا موثقند - که البته در نظر ما موثق‌ها، صحیحند - و برخی نیز حسن هستند. البته بنا بر مبنایی که ما بر می‌گزینیم، موثق‌ها نیز صحیحند. فتوای مشهور مربوط به یکی از این دو دسته روایات است. بر اساس آن اگر کسی هشت فرسخ - به صورت رفت یا به صورت رفت و برگشت - سفر کند، نمازش شکسته می‌شود.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- دسته‌ی دیگر روایات، مسیر یک روز را معیار سفر ذکر می‌کند. در برخی روایات این دسته، فقط کلمه‌ی «مسیرة یوم» آمده و در برخی دیگر دنباله‌ی این عبارت تعبیر «ذلک بریدان» [آن هشت فرسخ است] یا تعبیر «هی ثمانیة فراسخ» ذکر شده است. در برخی دیگر نیز تعبیر «بیاض یوم» یعنی مسیری که در سفیدی روز طی می‌شود، وارد شده است.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- تعابیری چون «لهذه الاثقال بين مكة و المدينة» [برای روندگان ثقیل بین مکه و مدینه] و «للعامّة القوافل و الاثقال» [برای وسایل عمومی، قافله‌ها و باربرها که وسایل سنگین را حمل می‌کنند] در روایاتِ دسته دوم، تعیین‌کننده‌ی افرادی است که مسیر یک روز راهِ آنها معیار سفر قرار گرفته است.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- راوی از امام هشتم علیه السلام سؤال می‌کند: یک روز راه برای افراد مختلف، متفاوت است، برخی سریع‌تر می‌روند و برخی آهسته‌تر. مسیر یک روز کدام یک معیار سفر است؟ حضرت علیه السلام در جواب، حرکت یک روز قافله‌های عمومی را معیار سفر معرفی می‌نماید.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- بین فقهای گذشته در این مسأله بحث است که آیا معیار سفر هشت فرسخ است که به مسیره یوم تفسیر شده یا معیار اصلی مسیره یوم است که به هشت فرسخ تفسیر شده است؟ اکثریت آنها معیار اصلی سفر را مسیره یوم می دانستند که هشت فرسخ تفسیر آن است.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- البته این بحث برای آنها چندان اثری نداشت؛ چراکه در آن زمان قافله‌ها در یک روز، هشت فرسخ می‌رفتند و بیش از آن با توجه به توقف‌های متعارف ممکن نبود. اما امروزه این مسیر برای یک وسیله‌ی نقلیه عمومی مثل اتوبوس کمتر از نیم ساعت به طول می‌انجامد. اگر هشت فرسخ امر ثابتی باشد، با این مقدار سفر، نماز شکسته می‌شود. اما اگر مسیره یوم معیار اصلی باشد، در صورتی نماز شکسته می‌شود که مسیر یک روز راه - در صورتی که فقط رفت ملاحظه شود - یا نصف آن - در صورتی که رفت و برگشت مورد نظر باشد - توسط وسیله‌ای مثل اتوبوس طی گردد.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- «مسیرة یوم» با حکمت حکم سازگارتر است. چراکه در آن موقع با هشت فرسخ مسافران به زحمت می‌افتادند، در حالی که امروزه با این مقدار فاصله از شهر هیچ زحمتی برای مسافران حاصل نمی‌شود. اگر حکمت شکسته شدن نماز، زحمت مسافران باشد، این زحمت با مسیرة یوم حاصل می‌شود که امروزه حدود ۳۰۰ کیلومتر رفت و برگشت یا ۶۰۰ کیلومتر رفت است.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- روایتی که مرحوم مجلسی در بحار الانوار نقل می‌کند، سند قابل اعتمادی ندارد (مجلسی، بحار الانوار، ج ۲، ص ۲۷۲؛ و ج ۱۰۷، ص ۱۰۷، پاورقی). این مضمون در مصادر اهل سنت نیز وارد شده است.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیہم السلام

- ر.ک: شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۲، ص ۱۴ (کتاب الحج، ابواب احکام العشرة، باب ۴، ح ۲).
- رجالی‌های متأخر در ثقه بودن نوفلی اختلاف دارند.
- برخی مثل مامقانی، سکونی را شیعه می‌شمارند، در حالی که این درست نیست. سکونی سنی بود؛ اما به امام علاقه‌ی زیادی داشت.
- ر.ک: شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۲، ص ۱۱۰ (کتاب الحج، ابواب احکام العشرة، باب ۷۷).
- ر.ک: شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۸، صص ۴۵۱ - ۴۵۶ (کتاب الصلوة، ابواب صلوة مسافر، باب اول).
- ر.ک: محقق حلی، المعتبر، ج ۲، صص ۴۶۵ - ۴۶۶؛ و علامه حلی، تذکرة الفقهاء، ج ۴، صص ۳۷۰ - ۳۷۱؛ و علامه حلی، مختلف الشیعة، ج ۳، ص ۱۰۳.

ج. موقعیت در تقریر معصومان علیهم السلام

- شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة ج ۱۲ (کتاب الحج، ابواب احکام العشرة).